

Historie

Zlatý kůň u Koněprus ve výzkumech a názorech Jiřího Krále

Zlatý kůň in Koněprusy area in studies of Jiří Král

Václav Cílek¹

0. Abstract

Geographer J. Král returned in 1939 from Slovakia and Ruthenia to Prague. He became involved during ww II with the studies of karst phenomena, archaeology and the old Czech legends on the area of Czech Karst and in Prague vicinity. He joined Faculty of Natural Science of Charles University in 1945 however in 1948 he had to leave it. His scientific attitudes underwent some basic changes - he started his professional career as standard, promising geographer who was interested in human geography, aerial study of geomorphological phenomena and natural conditions of Prague. He was gradually becoming after his dismissal from faculty an eccentric gentleman with wide interest in Celtic religion and Druidism. He claimed the Golden Horse area in Czech Karst to be a centre of a Celtic cult. This papers excerpts Král's unknown manuscript about the "secrets of Czech Karst". In later years he did not work as a scientist but instead he helped to create the myth of the Koněprusy region.

1. Úvod

Na jaře roku 2003 mi přinesl doc. J. Kovanda rukopis práce nazvané "Zlatý kůň u Koněprus" s podtitulem "K přednáškám a vycházkám, pořádaných kulturně-osvětovým oddělením Střediska služeb návštěvníků Praby (Čedok, n.p.), do Českého krasu" s tím, že se jedná o zatím neznámý pramen týkající se koněpruské oblasti, který by měl být nějakým způsobem alespoň částečně publikován. Strojopisný rukopis pochází z knihovny Prof. Radima Kettnera, kde byl veden v separátové knihovně pod číslem 20.245. Datován je rokem 1953, obsahuje titulní list, 15 stran textu a 11 citací literatury, ve které jsou smíchány jak archeologické práce J. Axamita a B. Jelínka s geologickými studiemi B. Boučka, J. Svobody, tak i s prací T.D. Kendricka "The Druids" (London 1927) a J.A. McCullocha "The Religion of Ancient Celts" (Edinburgh 1911).

Z důvodů rozsahu (i kvality textu) jsou v tomto příspěvku uvedeny některé zajímavé nebo z hlediska historií výzkumu důležité úryvky z rukopisu, který předávám pro případné další studium do Muzea Českého krasu v Berouně. V závěrečné stati se vracím k osobě J. Krále, jak je tradována ve vzpomínkách V. Ložka a zejména J. Rubína. Uvedený rukopis je nutně čist kriticky, protože vcelku potvrzuje mnohokrát ověřený názor, že excentrické badatele lze nejčastěji potkat jak v kruzích archeologických, tak i speleologických, což platí dvojnásob při průniku obou množin. První dílčí nadpis pochází od J. Krále a týká se podtitulu hlavního nadpisu, ostatní podnadpisy jsou doplněné, aby jednotlivé úryvky byly zřetelně odděleny. Ponechán je dobový pravopis.

2. Tajemství Českého krasu

Sotva které území v Čechách ukrývá v sobě tolik doposud neznámého a neprozkoumaného, jako okrajové jihozápadní a jižní části někdejší lesostepní středoevropské oblasti, protékané dolní Vltavou a dolní Berouňkou. Je to nejen Zbraslavsko a v něm zejména pravý břeh Berouňky a přilehlé Povltaví kolem Závistí, s ohromnou pevností a hradištěm na Závistí, doposud archeologicky bohužel neprozkoumaném, nýbrž zejména celý Český kras mezi Zdicemi, Berounem a Prahou. Již svými krasovými jevy je mimořádně zajímavý. Ještě více však tím, co se ukrývá v jeho četných hradištích, v podzemním světě jeho četných jeskyň a při některých tamních významných a silných jeho krasových vyvěračkách a tamních kaskádových travertínech, nakupených tu krasovou vodou a smetených do ní rostlinstvem a jiným materiálem. Tu všude se setkáváme se stopami člověka nejen starší doby kamenné, ale také a hlavně mladší doby kamenné a pak řady následných kulturních období, končících posléze údobím keramiky slovanské, kulturou hradištní, kterou přicházíme do vlastní historie našeho národa.

3. Keltové

Keltové byli proniknuti vlivy nejrůznějších kultur, s nimiž se setkali na svých válečných, ale také hospodářských stycích po Evropě. Mezi jiným převzali také do sebe i mnohé thrácké a východní vlivy, projevuující se zejména

v jejich náboženských zvyklostech a obřadech, ale také v jejich stavbách a jiných zařízeních. Pod římským vlivem posléze budovali u nás v době pozdně laténské také na tehdejší dobu ohromná "města", oppida, z nichž tu vynikly jako významné středisko obchodní, řemeslnické a průmyslové, např. Stradonice, Tršice, Staré Hradisko a Okluk a podle mého, doposud ovšem archeologicky nepotvrzeného názoru také slavné ono BOIOHAEMUM nad Závistí, největší to keltské oppidum v Čechách, ale současně také největší a hlavní jejich panovnické sídlo, chráněné tamní ohromnou, ústřední pevností.

Tato oppida, tzv. města, zpravidla velmi rozsáhlá, se rozkládala - opevněná valy a příkopy a charakteristická typickými keltskými terasami v řadách nad sebou vybudovanými - vesměs při okraji lesostepní oblasti a dále v hornatých a lesnatých dalších částech tehdejších Čech, obtížněji dostupných, ale snadno hájitelných. Vždy však v poměrně blízkosti zemědělských, hospodářských svých základů a současně také v blízkosti rudných a jiných ložisek (také zlatých), jež Keltům dodávaly potřebné suroviny. Zeměpisně považují však za nejvhodnější, položit tuto keltskou kolébku právě do oné oblasti středních Čech, chráněné a izolované Hercynským pralesem, do níž přece jen pronikly vlivy také cizí, kde v tomto velkém jakémsi "tavicím kotli" pak vytvořovali novou svou civilizaci.

Nadto až doposud nebyla vlastně u nás věnována jakákoliv pozornost jejich kultovním místům, která přece i v Čechách musela hrát zcela mimořádnou roli, obdobnou roli ve všech zemích, kde žili. Tam jsou to hojná kultovní místa, zpravidla značného rozsahu, která doplňují jejich vojenská a výrobní či obchodní střediska, jež byla výrazem jejich svérázného náboženství, vedeného jejich kněží - druidy, a kněžkami - druidkami. A tak i u nás, v Čechách, musela existovat podobná keltská kultovní místa. Zeměpisnou cestou založenou na zákonech a normách zeměpisu člověka, který se obírá výkladem současných projevů života člověka na zemi, pokusil jsme se o řešení tohoto krajně nesnadného problému, v němž hlavním klíčem ke zjištění významného náboženského střediska u nás ukázalo se místní pojmenování *Kotys na Zlatém Koni u Koněprus*, a pak zachované četné pověsti a zprávy, kolující hlavně v našem Českém krasu. Přirozeně vyslovený tu názor, vyžaduje ještě potvrzení archeologického. Ale snad ukáže se jako správný, aby pak vyzdvihl Český kras mezi nejvýznamnější oblasti celých Čech, ale snad i celé Evropy jako místa, z něhož rozlévala se keltská civilizace na všechny strany.

4. Bohyně Kotys

V pořádání těchto náboženských slavností vynikali mezi nimi také Kotini, původně válečníci, neumdlévající to bojovníci, kteří však postupně měnili se v klidnější pracovníky, kovodělníky a obchodníky a dále v kovkopy a dolovníky zvláště železné rudy a zlata. Ti, jak se zdá nesli také své pojmenování podle thrácké bohyně Kotys, uváděné i pod pořečteným názvem Kottyto, Kottyto, Kottó či názvem Kotus, v nichž snad se ožívá keltský kmen slova katu. Kult této bohyně války i lovu byl totiž svého času velmi rozšířen nejen v Řecku, nýbrž také v jiných částech Evropy a pronikl i do Germanie, kde např. ovlivnil podobný kult bohyně války Vanadis. Zejména však v Řecku a později i v Římě, na Sicílii a jinde dosáhl svého velkého rozšíření v orgiastických slavnostech, podobných slavnostem Kybeliným a Dionysovým, pohlavně ale zvráceným. Ale toto jméno krvavé bohyně, jezdicí na bílém koni, ožívá se také velmi často ve jménech řady různých keltských náčelníků, kteří zřejmě pod vlivem náboženského ritu

¹ Geologický ústav AV ČR, Rozvojová 135, 165 02 Praha 6 - Lysolaje

Poděkování: Největší díl práce odvedl J. Kovanda tím, že rukopis objevil a přinesl jej k otištění. Sestavit alespoň schématický (a možná anekdotický) životní příběh J. Krále by nebylo možné bez výborné paměti J. Rubína a V. Ložka. Práce na článku je podporována z prostředků grantu GA ČR 205/02/0449 (K. Žák, ČGS).

Čes. kras (Beroun), 29 (2003), 43-45

ISSN 1211-1643

ISBN 80-902098-7-4

a snad také jako někdejší kněží-druidové je přejímali k počtě této bohyně. Proto i v zápisech antických spisovatelů setkáváme se často s citací králů a velekněží, pojmenovaných Cotus, Cotynus, Kotys jako panovníků Odrýsů, Thráků, Makedonců, Paflagonie, či Kotinů (Cotini) v jiných zemích, tak v Germanii, v severní Itálii, kde dokonce část Alp nese až doposud název Kotijské Alpy (Alpes Cottiane, Cottiae) při prastarém keltském tamním království 14 keltských kmenů, které se tu zachytily na své cestě Evropou a doloženy jsou ještě za císaře Augusta a Nera.

Ale ku podivu vedle názvu Kotinů, jako členů rozsáhlé rodiny keltské, název Kotys je také zachován u nás a to *právě na Zlatém Koní u Koněprus*, který svému času vysvětlil archeolog Dr. J. Axamit jako název po bývalém tamním keltském panovníkovi, kde se vztahuje na označení tzv. hradiště na Kotysu v nejzápadnější části Zlatého Koně. Ale snad ozývá se také v pomístním názvu *Kotenčice* na Berounsku, *Koturov* na Plzeňsku, jak uvádí také H. Jireček, *Kotkov* kdysi na Kouřimsku, ba snad také ve jméně *Kotnov* na hradišti tábořském anebo v pojmenování vsi u Děčína *Kotýš* či Bohyně Nová.

Kde u nás nutno hledat hlavní kultovní střediska oné doby? Obdobně jako v jiných zemích, kdysi obývaných Keltů, tam, kde příroda tvořila žádaný rámec těmito slavnostem, okouzující, hornatý, s mohutnými prameny "živé", tj. vyvěrající posvátné vody, pro rituální očišťování, s hlubokými roklemi, skalními baštami, s jeskyněmi, jež by sloužily za místa slavností zejména v zimě, a ovšem také s nezbytnou vegetací, v níž mimořádnou roli hrál dub, po němž ostatně nesli své pojmenování keltští kněží, druidové. A při tom v blízkosti ústředních středisek světských a hospodářské základny těchto středisek, lesostepní oblasti středních Čech.

5. Zlatý kůň

Toho rázu je u nás hlavně Český kras, jakoby předurčený za kultovní místo keltského náboženství a plně vyhovující všem požadavkům jaká kladl druidismus na přírodu, jež tvořila nezbytný rámec jeho náboženským slavnostem. Zeměpisný průzkum tohoto Českého krasu, který podnikám již řadu let, přivedl mě posléze k myšlence, že právě tam nutno umístit hojná kultovní místa keltská, jejichž středem byl *Zlatý Kůň u Koněprus*, kteréžto jméno někteří vykládají z původního Prusé, tj. Bílé Koně. Už samo okolí blíží i širší upozorňuje na to, že jsme tu v oblasti, kdysi obývané Keltů, majícími tu ostatně k dispozici zejména nezbytnou železnou rudu. Stopy kultovních míst najdeme jistě při mocné vyvěračce nedaleké Kody a v Kodské rokli a dále v tzv. Královské rokli, v Domašíně pod Tobolkou, na Damělu nad Tetínem, u kostelíka sv. Jiří při bývalé vesnici Buda, později přezvané na Tmář a po zničení přestěhované o něco dále k západu a na jiných místech po pravém břehu Berounky. Ale nalezneme je také po levém břehu této řeky, hluboce zaklesnuté a vytvářející četné ostrohy, na nichž se snadno uchytila keltská hradiště, a ovšem také v kaňonu dnešního Kačáku zejména ve svatém Janě pod Skalou, kde v tamní travertinové jeskyni jsou uchovány dva obětní kameny doposud neobjasněného původu a účelu.

Pak je to množství pověstí, které zvláště v tomto Horymírově kraji nás svým množstvím až zaráží a váží se k čarodějným pramenům, čarodějnicí Kodě, Bábě, ke Kotysu, k pokladům, které se tu ukrývají pod zemí, k muži se železnou rukou a dívce se žlutým vlasem (Keltka s odbarveným vlasem na žluto, muž těžící železo), k Bílému či Zlatému Koní, k oltáříkům se Zlatým teletem (=turem) v podzemí, hlídaném skřítky a ohnivými psy, ke studánkám, které svou vodou vše ozlatí (vápenné oblitky!), k rytířům Kotajšům, dávným "hradům" a jiným tradicím dávných dob. Ale většina z nich se váže k mohutné vápencové hmotě *Zlatého Koně*.

Velké plochy zejména Zlatého Koně vykazují dále četné stopy po zkrasovění. Jejich povrch - a stejně také některé části Kobyl - zjiženy jsou většinou nebo menším závrtů, prozrazujícími podpovrchové jevy krasové a menším dolinami. Hojně vyvěračky tryskají pak pod touto vápencovou krou a svědčí, že protékly jednotlivými jejími patry. Posléze drobné otvory po skalnatých stranách této kry naznačují jednotlivá patra chodeb a jeskyň, které prostupují zejména Zlatého Koně.

6. Výzkum podzemních prostor

Systematický výzkum tamních podzemních krasových prostor je bohužel teprve nedávný a stále ještě rozsahu příliš malého. Až doposud byla hlavní pozornost věnována východní části Zlatého Koně, za Císařským lomem, kde byla zjištěna tři patra tohoto podzemí nad sebou.... Zvláště členité je střední patro, kterým prochází zejména tzv. Stará chodba, až 20 m široká a až 5 m vysoká, s komíny většinou ucpanými hlinitými výplněmi, a propastmi: Letošníkovou, 27 m hlubokou, Střední, 5 m hlubokou a Šroubovou, rovněž 5 m hlubokou. Dále byly tu objeveny větší síně, tak Nová jeskyně, Pustý dóm, Petrův dóm, Hlavní dóm, na 50 m dlouhý a až 20 m široký, se stalagmitem 5,5 m vysokým, ale rozpukaným, a se vzácnými nálezy pračlověka *Homo sa-*

piens fossilis a dále diluviální zvířeny. Dále je to Středověká chodba s Chlupáčovým jezírkem a posléze Záříjové a Vánoční jeskyně se zahlíněnými chodbami. Svrchní patro je zajímavé zejména Loupežnickou jeskyní či Mincovnou, která sloužila v XV. století penězokazům k výrobě falešné mince.

Střední díl Zlatého Koně byl již vylámán, takže tvoří hlubokou jizvu v táhlém hřebeni, která dosahuje hloubky asi 65 m. Vylámáním byly ovšem zničeny také tamní četné jeskyně, jejichž krápníková výzdoba byla roznesena anebo zničena. Četné hluboké a těsné komíny spojovaly tu jednotlivá patra a vedou i pod dnešní dno Císařského lomu.

Dnešní povrch části Kotyse, j. od Císařského lomu, značně zkrasovatělý, sestupuje tzv. Čertovými schody až k příčnému, suchému údolíčku, kterým kdysi protékal vodní proud, vytvořivší tamní dnes suché kaskády a travertinové stupně. Na tomto povrchu pozorujeme pak velmi zřetelné stupně, po nichž se nazývá tato část Kotysu Čertovými schody. Zdá se být umělého původu a připomínají nám běžné keltské terasy. Jsou složeny z koněpruského vápence. Nejzápadnější pak část, vlastní Kotys, se sráží nad Suchomastským potokem a údolím, k jihu obrácená, tvoří dosti mírný svah, končící příkrými skalními baštami. Dnes povrch této části je již značně zkrasovatělý. Podle záznamu z minulého století i tato část byla tehdy již pokryta silnou vrstvou zvětřalého a jiného materiálu, takže tehdy byla proměněna v pole, kdežto část východněji odtud se rozkládající sloužila jako ovocný sad. Tento materiál, zároveň s archeologickými doklady dávného osídlení, byl však víceméně snesen na svahy a do údolí, takže místy vystupuje tu již holá skála. V nejvyšší své části, u dvou příčných, poměrně nízkých umělých valů, dosahuje výše 428 m n.m. v nejnižší pak, nad Suchomastským údolím, asi 380 m, takže okrajově nejzápadnější části spadají do potoka Suchomastského (298 m n.m.) srázem a suťovými svahy až stometrovými.

V j. okraji Kotysu patrná je okrajová jeskyně, zvaná *Děravá*, asi 6 m dlouhá, 3 m široká a půldruhého metru vysoká, ústící kratičkým komínem k povrchu, v níž byly nalezeny zlomky keramiky doby halštatské a pod touto kulturní vrstvou zlomky z mladší a starší doby kamenné, tehdejší různé nástroje, vrtáčky a škrabadla a úlomky zvířecích kostí.

Nedaleko této jeskyně pne se pak malý přírodní *most Jelínkův*, nesoucí jméno prvního archeologa minulého století, který věnoval Kotysu svoji pozornost. Je to vlastně zbytek stropu okrajové svahové jeskyně, který se jinak zřítíl. Daleko zajímavější je však druhý, severnější přírodní most zvaný Axamitův, nazvaný tak podle druhého archeologa, který se zabýval Kotyssem, stejného původu. Skalní branou asi 4 m vysokou a dnes asi 6 m širokou vstupujeme tu do bývalé jeskyně, jejíž strop se zřítíl patrně na počátku naší éry, rozsahu asi 10 m šířky a 12 m délky. Dnes na jejím konci se otevírá výkop, který jsem provedl v r. 1951 asi do hloubky 6 m, při čemž jsem odkryl jednak hluboký komín, vedoucí do spodnějšího patra, zúžený však snášeným materiálem, jednak strop a část jeskyně, směřující vpravo, a dále odbočku, spojenou s povrchem komínkem, směřujícím vlevo. Původní ráz této zadní části Axamitovy brány, zvané také Vrata, Zlatá vrata, Ve vratech, je silně porušen výbuchem, kterým byl tu zavalen asi před 130 léty vchod do podzemí a to z důvodů bezpečnostních, a který také silně porušil pravou stranu vchodu oné okrajové jeskyně, k níž směřují prastaré tři cesty, jedna strmá, přímo vystupující ze Suchomastského údolí od tamního Havlíčkova mlýna, rozkládajícího se nedaleko silných vyvěraček, druhá, velmi mírně vystupující sem od Koněprus a zakončená na Kotysu jakousi vstupní branou, a konečně třetí, vedoucí po jakési terase po s. obvodě Kotysu směrem k V, k bývalému rybníčku.

7. Kotýz a jeho poklady

Josef Maličský, bez archeologického výzkumu, klade Kotys do středočeské oblasti bylské. Nové jeho proměření vykonal v r. 1951 k mé žádosti ing. J. Exler a to po otevření jeskyně v Axamitově bráně, které jsem speleologicky vykonal s řadou ochotných pomocníků začátkem července téhož roku. Při provedených výkopech nalezeny byly v kulturní vrstvě smetené umělého výbuchem, provedeným, v minulém století hojně kosti vyhynulých zvířeny, dále části kostěného náhrdelníku, velký brus z pískovce se stopami po broušení mosazné sekýry a posléze část sedátka z měňanského mramoru. Výkopy byly však zastaveny k přání Archeologického ústavu, který pro hojnost archeologických nálezů si vyhradil další odkrývání práce, doposud však nezahájené.

Předběžné práce, které jsem vykonal ve znovuootevření oné jeskyně, zřejmě svatyně a soudní síně, potvrdily tedy slova, zaznamenaná Krolmusem, a to dokonce i co do geologického složení podzemí a směru obou "síní". Ten ostatně potvrdil i výzkum, provedený proutkařem v r. 1951. Nález úlomku mramorového sedadla pak potvrdil další údaje Krolmusevy. Jde tu tedy zcela zřejmě o skutečnou druidskou, keltskou svatyni, dnes bohužel stále s ostatním podzemím Kotysu ještě nepřístupnou. Také jeho údaje o Bílém koni připomínají nám kult bílého koně, který doložen je např. v jižní Anglii v laténském období dokonce jeho symbolickým zobrazením. Průzkum tzv. hradiště na Kotysu pak

potvrdil, že nelze mluvit tu o nějakém hradišti, protože dochované zbytky jeho opevnění jsou takového rázu, že netvoří nějaké hradiště v pravém slova smyslu, nýbrž jen o kultovním, slabě opevněném místě. Dosavadní nálezy pak označují je za keltského původu, po té přijatého v době hradištní Slovanů.

Staré zvyky, vízijské se ke Kotysu, tak dříve zejména "čarodějnic" o letním slunovratu, uchovávají v sobě starou tradici až z dob keltských, kdy byly tu konány velké slavnosti náboženské. Také tu, na Kotysu, musíme předpokládat několik pater krasového podzemí pod sebou, navzájem spojených komínů a chodbami, jež místy procházejí liteňskými břidlicemi a místy jsou ucpány sneseným sem materiálem. I tu při speleologickém výzkumu nalezneme tedy rozsáhlé podzemní síně, v přístupných částech ovšem už zblavené své někdejší krápníkové výzdoby uživateli těchto jeskyň, kteří se tu vystřídali od keltských dob až snad po středověk, kdy také tyto podzemní prostory asi sloužily stejně jako Mincovna ve východním díle Zlatého Koně anebo podzemní prostory protilehlé Koukolovy hory lidem nekalé pověsti a lupičům. V nich pak kdysi byly skutečně ukryty vzácné doklady keltských jejich uživatelů a zejména druidů, o nichž tolik mluví stará tradice (Zlatá vrata, zlaté poklady atd.), jež však potomní uživatelé už dávno roznesli. Tam, v posvátných "maštalích" Bílého či Zlatého Koně snad kdysi byl i posvátný oltář se Zlatým teletem, býčkem, turem, a ovšem splaveny také kosti dávných zvířeny a snad i pračlověka. A tam snad nalezneme také zbytky obětovaných, ale také zbytky těch, kteří pronikli do podzemního labyrintu, když hledali tam marně zlato či jiné poklady, již dávno odnesené, ale už se nevrátili. Podzemí Kotysu, obestřené magickým kouzlem druidským, nevydává však lehce své tajemství, jako ostatně prokázala hluboká propast, která se náhle a nečekaně otevřela před vchodem do podzemí v r. 1951, kdy jsem se pokoušel se svými spolupracovníky o jeho průzkum.

Odborný archeologický průzkum Kotysu, který ovšem nutno vést v rámci celkového výzkumu Českého krasu, jako kultovního střediska dávných Kelťů může tak jedině spolu s odborným průzkumem speleologickým, tj. průzkumem tamních krasových jevů, odhalit jeho minulost a tajnou síň po všech stránkách a v plném rozsahu.

8. Jiří Král a jeho působení v koněpruské oblasti

Jednou ze zajímavých, ale dnes již zapomenutých osobností, které se účastnily výzkumu Zlatého koně byl i geograf Jiří Král. Málokdo jej již dnes pamatuje. Josef Rubín, který těsně po válce studoval geografii na Přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity vzpomíná, jak na přednáškách z úvodu do geografie ukazoval J. Král, jak je hubený a že to je tím, že "*správný geograf musí za sezónu prošoupat čtyři boty*". J. Král před II. sv. válkou pobýval na Podkarpatské Rusi, odkud publikoval seriál prací zabývajících se různými tamějšími regiony. V roce 1939 se jako ostatní čeští učitelé a úředníci vrátil nazpátek do Čech, aby po znovutevření vysokých škol nastoupil jako asistent a záhy jako řádný profesor geografie na Přírodovědecké fakultě. Poválečné ročníky byly anomální - scházela se v nich nespočet směsice různých starých studentů, z nichž někteří již měli za sebou zkušenost totálního nasazení v Říši, jiní byli velmi mladí a téměř bez zkušeností. Jejich znalosti většinou nebyly valné. J. Král dával v úvodním geografickém testu (vedl geografický proseminář) otázky typu: "Jak vysoko leží Praha?" či "Znáte v Československu nějaké kráterové jezero?". Na první otázku dostával odpovědi od 20 do 700 metrů nad mořem a u druhé otázky, která měly být podle jeho představ odpovězena jako Vihorlat, se sám mylil - jedná se o hrozené jezero. Podobně svérázná byla i zejména na geografii - i sestava učitelů, mezi kterými vystupoval např. bývalý boxer, či dr. Kuchař, který obchodoval s mapami a několik podobných existencí. Mezi nimi jako skutečně pečlivý a seriózní vědec vynikal J. Kinský.

Kinský s Králem se neměli navzájem rádi a vyhazovali si studenty. Kinský se domníval, že Král kazí jméno geografie jako vědy a v roce 1948 dosáhl jeho odchodu z Přírodovědecké fakulty. Tím začala Králova cesta do stále se prohlubující bizarnosti. Jeho dosavadní vědecké úspěchy nebyly sice nijak zářivé, ale na druhou stranu se v pražském akademickém prostředí pohyboval jen krátkou dobu. Přesto se již v letech 1940-50 pustil některými směry, které byly (jak se později ukázalo) nejenom nosné, ale určitým způsobem vizionářské. J. Král se považoval za zakladatele v oboru, kterému říkal (snad podle antroposofie) "*antropogeografie*" neboli geografie člověka. Tento obor, který by dnes byl blízký jedné větvi kulturní antropologie, se zabýval vztahem přírodního prostředí, charakteru osídlení i povahovými rysy člověka, který v daném prostředí žije.

Na toto téma sepsal kdysi poměrně známou dvoudílnou učebnici "Zeměpis člověka" (2. doplněné vydání 1945). Je to dosti průměrné dílo, které vesměs opakuje zjištění dřívějších geografů, ale na některých místech obsahuje zajímavá (byť někdy kontroverzní) pozorování. Uvádí například, že v oblastech, kde rostou jehličnaté stromy, jejichž dřevo hoří vysokým plamenem, je základním kuchyňskou úpravou vaření, zatímco tam, kde rostou listnaté stromy,

jejichž dřevo déle žhne, se dává přednost pečení. V rozšíření původních lesů tak viděl rozdíly mezi francouzskou a německou kuchyní. Naproti tomu své částečné oprávnění má pozorování, že dřevěné domy se budují jen v oblastech, kde roste rovně dobře zpracovatelné dřevo (smrk, jedle) a nikdy se nevyskytují v dubovém pásmu.

Již od roku 1945 prosazoval J. Král názor o letecké geografii a o její možnosti při studiu povrchových tvarů země. Dnes se jedná o samozřejmou metodu. Velmi brzy si uvědomil, že další rozvoj hlavního města je nevyhnutelný a že bude záviset na přírodních podmínkách a napsal na toto téma knihu s hodnotnými dokumentačními fotografiemi "Zeměpisný průvodce Velkou Prahou" (Melantrich, 1946). Soupis některých prací J. Krále je uveden v literatuře.

Do Českého krasu přišel J. Král již během války. Záhy se setrhl s archeologem L. Hájkem, který na Srbsku prováděl od poloviny 30. let výzkum několika jeskyní, zejména Nové či Hájkovy a dalších. Král se začal zabývat archeologií a nejstaršími českými dějinami. Psal pojednání o Chrastenu (původní jméno Vyšehradu), Psárech, o pahorku Žiži na Pražském hradě a intenzivně se věnoval polykulturnímu hradišti na Závisti. Pochopitelně se střetával s jinými badateli, kteří kráčeli podobným směrem. Zvláště J. Petrbok nešetřil na jeho adresu "*voly a bovady*". Určitou proslulost získal prací, ve které situoval Vyšehrad na Branickou skálu.

Jindy napsal článek o radioaktivních pramenech v Českém krasu, ale neměl žádná analytická měření, když se jej ptali, jak to může doložit, vyndal z kapsy jízdenku na vlak do Srbska a říkal: "*Vidíte, já jsem tam byl*." Později se soustředil na výkopy v Axamitově bráně na Kotýzu. Dnes již není jasné nakolik výkopy sám vedl (jak v rukopisu uvádí), či nakolik se pletl do výzkumů jiných badatelů. V každém případě právě v této části rukopisu jsou Královy údaje z hlediska dalších speleologických výzkumů nejceněnější. Podobně zajímavý je jeho výklad vzniku názvu Čertovy schody a pozorování o komínu (komíněch) směřujících do dnes neznámých částí spodního patra Koněpruských jeskyní.

J. Král se v posledních letech svého života věnoval zejména keltskému mýtu Zlatého koně. Žije-li v povědomí veřejnosti Zlatý kůň jako kulturní keltské místo, je to hlavně Králova zásluha. Archeologické nálezy na kotýzském hradišti naproti tomu spíše zdůrazňují jak starší halštatské, tak i mladší slovanské osídlení. Na Axamitově bráně pracoval společně s dělníky z lomu včetně pana Chvojky a Mareše. Udělal zde úplné pozdvížení tím, že jim namluvil, že Axamitova brána je kulturní prostor, po jehož obvodu seděli druidi, kteří měli dole v jeskyni uschovaný zlatý pohár s hrnečky. Rekl jim, že vědci přesně vědí, kolik zlatých nádob poklad obsahuje, tak aby se je nepokusili ukrást. Přesto v noci někdo v jeskyni kopal. V lidové paměti byl stále nález podmokelského pokladu a Keltové byli v kraji populární. Někteří lomařští dělníci pocházeli z bývalých cvočkařských rodin, kde se po stradonických výzkumech zrodilo mnoho keltských falz.

V průběhu 50. let pracoval jako průvodce Čedoku. V Českém krasu získával pověst podivína. Z důvodu šíření poplašné zvěsti se o něj zajímala státní bezpečnost, protože náhodné společenství ve vlaku a na nádraží mylně informoval o nebezpečné radioaktivitě královodvorského cementu. Říkal jim, že v nových domech mohou umřít. Počátkem 60. let zamýšleně vstoupil do tramvajové dráhy a byl usmrcen projíždějící tramvají. J. Rubín říká, že kdyby nebylo jeho vyhození z fakulty a předčasného penzionování, mohl to být dobrý, standardní geograf, ale že takhle se jednalo o smutnou a stále podivnější postavu. J. Král patří v druhé polovině své profesní kariéry spíše než mezi mýtomany než mezi vědce. Ti druzí kras studují, ti první vytvářejí jeho pověst. Je typem postavy jakéhosi vědecko-mystického podivína, jaký nalezneme snad v každé větší krasové oblasti. Můžeme se jim divit nebo je pro svéráznost jejich životů obdivovat, ale důležité je, že bez nich by celek krasového fenoménu nebyl úplný.

Výběr z literatury:

- Král J. (Ed., 1932-1936): Boržava v Podkarpatské Rusi. Díl I-III. - *Zeměpisné práce*, 2, 4, 9. Bratislava.
- Král J. (1937): Úvod do zeměpisné literatury. - *Zeměpisné práce*, 13. Bratislava.
- Král J. (1945, 2. doplněné vydání): *Zeměpis člověka. Díl I: Člověk a jeho zeměpisné prostředí*. - Tiskem České grafické unie: 1-302. Praha.
- Král J. (1946): *Zeměpisný průvodce Velkou Prahou a její kulturní oblasti*. - Melantrich: 1-309. Praha.
- Král J. (1951): A Sacred Town of the Celtic Goddess Kotys in the Bohemian Karst. - *IIe Congrès International d'Archéocivilisation*. Paris.